

Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Ortamları Kullanımlarına İlişkin Görüşleri¹

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen BULUT ÖZEK

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim
Teknolojileri Eğitimi Bölümü
mbozek@firat.edu.tr

Özet

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin sanal ortamları kullanımlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle seçilen 2016-2017 öğretim yılında Elazığ ili merkez ortaokullarından birinde öğrenim gören 89 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma nitel bir durum çalışması olup, veriler standartlaştırılmış açık uçlu sorulara verilen cevaplar ile toplanmış ve betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Çalışma sonunda öğrencilerin sanal bağımlılıklara neden olabilecek bazı belirtiler gösterdiği ve ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla işbirliği içinde olmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç referans alınarak bir takım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sanal ortam, sanal bağımlılık, ortaokul öğrencileri, bağımlılık

The Secondary School Students' Opinions about the Use of Virtual Environments

Abstract

This research was conducted to determine the opinions of secondary school students about the use of virtual environments. Sample of study is composed of 89 students who attended one of the Elazığ provincial central secondary schools in the 2016-2017 academic year by using the convenience sampling method. The research was a qualitative case study where the data were collected with the answers given to standardized open-ended questionnaires and analyzed with descriptive analysis approach. At the end of the study, the students reached some indication that they could lead to virtual addiction and that parents should

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 08.11.17/26.07.2018 – Araştırma Makalesi

cooperate more with their children. Based on this result, some suggestions were presented.

Keywords: Virtual environment, virtual addiction, secondary school students, addiction

GİRİŞ

21. yüzyılda internet kullanımının hızla artmasıyla birlikte cep telefonları ve bilgisayarlar günlük yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Yetişkinler bankacılık, e-devlet gibi zorunlu işlerini halletmek, alışveriş yapmak, müzik dinlemek, sosyal medya, mesajlaşma programlarını kullanarak eğlenmek ve iletişim kurmak amacıyla interneti kullanmaktadırlar. Yetişkinlerle birlikte çocuklar da araştırma yapmak, iletişim kurmak ve eğlenmek amacıyla interneti kullanarak internet kullanıcılarının sayısının artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. TÜİK (2016) raporlarına göre Türkiye genelinde internet kullanan bireylerin oranı %61,2 iken internet erişim imkânına sahip evlerin oranı %76,3'dür. Evden internet erişimi olmayanların %29,4'ü interneti, iş, okul, internet kafe gibi başka yerlerde kullandıklarını belirtmişlerdir. Yine evlerin %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunurken, internet kullanan bireylerden interneti hemen her gün veya haftada en az bir defa kullanan bireylerin oluşturduğu düzenli internet kullanıcı oranı 2016 yılının ilk üç ayında %94,9 olarak belirlenmiştir.

İnternet kullanıcılarının sayısı arttıkça internetin hem olumlu hem de olumsuz etkilerini inceleme zorunluluğu doğmaktadır. Çünkü sınırlı ve uygun internet kullanımı faydalı iken, aşırı ve kontrolsüz internet kullanımı bir takım problemlere yol açmaktadır. Bağımlılık (Tuncay ve Horzum, 2013; Ding, Li, Zhou, Dong ve Luo, 2017), aylıklık (Ergün ve Altun, 2012; Özdem ve Demir, 2015), zorbalık (Tanrikulu, Kınay ve Arıcak, 2013; Harrison, 2015; Demir ve Seferoğlu, 2016; Akbulut, Dönmez ve Dursun, 2017) olarak belirlenen bu problemler birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu problemler depresyon, akademik başarının düşmesi, gerçek yaşamdaki sosyalleşmenin azalması, obezite, düzensiz uyku gibi sonuçlar doğurmuştur (Odacı, 2011; Yao, ve Zhong, 2014; Fayazi ve Hasani, 2017; Liu, Zhou, Yang, Kong, Niu ve Fan, 2017).

Sanal bağımlılık problemi uzunca bir süre bilgisayar veya cep telefonunu bırakamama ve bu nedenle gerçek hayattan uzaklaşma durumudur. Alan yazında internet bağımlılığı (Cengizhan, 2005), sosyal medya bağımlılığı (Blackwell, Leaman, Tramposch, Osborne ve Liss, 2017), teknoloji bağımlılığı (Sigerson, Cheung ve Cheng, 2017), oyun bağımlılığı (Öncel ve Tekin, 2015),

sanal bağımlılık (Gainsbury, King, Russell, Delfabbro ve Hing, 2017) şeklinde çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Bu araştırmada tüm bağımlılıkları kapsadığı düşünülerek sanal bağımlılık ifadesinin kullanılması uygun görülmüştür.

Sanal bağımlılıklarla ilgili yapılan son araştırmalar İnternet kullanımının esasında ev temelli bir faaliyet olduğunu ortaya koymaktadır (Valcke, Bonte, Wever ve Rots, 2010). Çünkü özellikle ilkökul çağındaki çocukların %91,2'si okulda değil de evde sanal ortamlarda sörf yapmaktadır (Lee ve Chae, 2007; Mumtaz, 2001). Ayas ve Horzum (2013) ve Li vd., (2014), çalışmalarında sanal bağımlılıklar üzerinde ihmalkâr tutuma sahip olan ailelerin önemli rolü olduğunu, Esen ve Gündoğdu (2010) aile ve öğretmen desteği arttıkça sanal bağımlılık puanlarının düştüğünü tespit etmişlerdir. Özgür (2016), ebeveyn kontrolü ve rehberliğinin, çocukların sanal ortamlarda karşılaştıkları olumsuz durumları azaltmada etkili olduğunu vurgulamıştır. Bu durum sanal bağımlılıklar üzerinde ailenin de kritik rolünü ortaya koymaktadır.

Literatürde sanal bağımlılıklar ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda sanal bağımlılığın kişiliğın 5 boyutundan duygusal dengesizlik ile pozitif, dışadönüklük, gelişime açıklık, öz denetim ve uyumluluk ile negatif ilişkili olduğu (Kayış ve diğerleri, 2016), erkeklerin kızlara göre sanal bağımlılık ölçek puanlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu (Esen ve Gündoğdu, 2010; Kılınç ve Doğan, 2014; Taylan ve Işık 2015, Liang vd., 2016), ortaokul öğrencilerinin, lise öğrencilerinden hem daha fazla sanal bağımlı olduğu hem de daha fazla sanal bağımlılık riski taşıdığı (Taylan ve Işık 2015) belirlenmiştir. Ancak var olan çalışmalarda daha çok geliştirilen ölçeklerle bağımlılık durumunun tespiti ve diğer değişkenlerle ilişkisinin incelenmiş olduğu göze çarpmaktadır. Yapılan bu çalışmalar kapsamında nitel verilerin güçlendirilmesi amacıyla daha ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde öğrencileri sanal ortamları kullanımlarına ilişkin durumu ortaya koyacak çalışmaların yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Bu gereksinimden hareketle araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin sanal ortamları kullanımlarına ilişkin görüşlerini belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sanal bağımlılıklara ilişkin görüşleri, standartlaştırılmış açık uçlu sorulara verilen cevaplar yoluyla elde edilen veriler referans alınarak betimlenmiştir. Araştırmanın başkaları tarafından tekrar edilmesi olasılığını artıran bu yaklaşım “aynı soruların sistematik bir sıra içinde bütün deneklere aynı şekilde sorulması yoluyla görüşmeci etkisini ve öznele yargılarını en aza indirdiği için, bu yaklaşım yoluyla elde edilen verilerin karşılaştırılması ve analizi daha kolaydır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013:151).

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini 2016-2017 öğretim yılında Elazığ ili merkez ortaokullarından birinde öğrenim gören kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle seçilen 89 öğrenci oluşturmaktadır. Bu örnekleme yönteminin seçilmesinin nedeni örneklemin araştırmacıya yakın ve erişilmesi kolay olması ve böylece araştırmaya hız ve pratik kazandırmasıdır. Yaşları 10-12 arasında değişen öğrencilerin 52'si erkek, 37'si bayandır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, 2016-2017 öğretim yılında Elazığ ili merkez ortaokullarından birinde öğrenim gören öğrencilerden elde edilmiştir. Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sanal ortamları kullanımlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Sanal ortamları (bilgisayar, akıllı telefon, ipad vs.) hangi amaçla kullanıyorsunuz?
2. Sanal ortamları ne kadar sıklıkta kullanıyorsunuz?
3. Ebeveynlerinizle ortak belirlediğiniz sanal ortamlara ilişkin kurallarınız var mı?
4. Sanal ortamlar günlük yaşamınızda sorunlara yol açıyor mu?

Nitel araştırmalarda veri toplama araçlarının geçerlik (“doğru bilgiye ulaşma konusunda gereken önlemlerin alınması”) ve güvenilirliğini (“araştırma sürecini ve verileri açık ve ayrıntılı biçimde yani bir başka araştırmacının değerlendirmesine olanak verecek biçimde tanımlanması”) sağlamak için bir takım stratejiler kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:308). İç geçerlik için katılımcı teyidi, uzman incelemesi, çeşitleme, uzun süreli etkileşim ve derinlik odaklı etkileşim, dış geçerlik için ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme, iç güvenilirlik için tutarlılık incelemesi, dış güvenilirlik için teyit incelemesi yöntemleri uygulanmaktadır (Erlandson, Harris, Skipper ve Allen, 1993, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013:299-306). Araştırmanın geçerliliğini sağlamak amacıyla katılımcıların ifadelerinden alıntılara yer verilmiş ve araştırma ortamı ile sık sık iletişim kurulmuştur. “Araştırma ortamına yakın bulunarak yüz yüze görüşmeler ve gözlemler aracılığıyla olayın gerçekleştiği doğal ortam içinde ayrıntılı bilgi toplama ve elde edilen verilerin doğruluğunun kontrolü için ortama geri gidebilme imkânının olması” nitel araştırmada geçerliliği oluşturmayı sağlayan önemli özelliklerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:290). Güvenirlik için ise veri toplama ve analizi aşamaları ayrıntılı olarak verilerek gerekli tedbirler alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada görüşme sorularından elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde veriler, belirlenen temalara göre özetlenir, yorumlanır ve bir takım sonuçlara ulaşılır. Elde edilen verilerin okuyucuya düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulması bu analizin amacı olarak sayılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

BULGULAR

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin sanal bağımlılıklara ilişkin görüşleri, standartlaştırılmış açık uçlu sorulara verilen cevaplar yoluyla alınmıştır. Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan elde edilen bulgular, temalar ve alt temalar şeklinde düzenlenerek tablolarda özetlenmiştir. Araştırma bulgularından elde edilen tema ve alt temalar şu şekilde belirtilmiştir: *Öğrencilerin sanal ortamları kullanım amaçları ile ilgili görüşleri* (Araştırma yapma, Oyun oynama, Facebook, instagram, twitter gibi sanal ağları kullanma, Eğlenme, Haber okuma, E-posta), *Sanal ortamları kullanım sıklıkları ile ilgili görüşleri* (Hiç kullanmıyorum, Haftada 1 saatten az, Haftada 1-7 saat, Haftada 7-20 saat, Haftada 20 saatten fazla), *Sanal ortamlarda ebeveynleriyle ortak belirledikleri kurallara ilişkin görüşleri* (Bir kuralımız yok, Ebeveynlerimin belirlediği süre kadar kullanıyorum, Kullandığım programlar hakkında ebeveynlerime bilgi veriyorum), *Sanal ortamların günlük yaşamda neden olduğu sorunlara ilişkin görüşleri* (Daha az geleneksel oyun (saklambaç, körebe, birdirbir vb.) oynamama neden oluyor, Daha az kitap okumama neden oluyor, Daha az spor (futbol, basketbol, tenis vb.) yapmama neden oluyor, Ödevlerimi yapmama engel oluyor, Ailemle daha az vakit geçirmeme neden oluyor, Arkadaşlarımla daha az vakit geçirmeme neden oluyor, Rüyalarımı etkiliyor, Derslere konsantre olmamı etkiliyor, Sağlık problemlerine neden oluyor) .

Öğrencilerin “Sanal ortamları (bilgisayar, akıllı telefon, ipad vs.) hangi amaçla kullanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin sanal ortamları kullanım amaçları ile ilgili görüşleri

Öğrenci Görüşleri	f	%
Araştırma yapma	16	18
Oyun oynama	47	53

Facebook, instagram, twitter gibi sanal ağları kullanma	33	37
Eğlenme	11	12
Haber okuma	3	3
E-posta	6	7

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sanal ortamları oyun oynamak ve sanal ağları kullanmak amacıyla kullanmaktadır. Öğrencilerin 16’sı araştırma yapmak, 11’i eğlenmek, 3’ü haber okumak ve 6’sı e-posta uygulamaları için sanal ortamları kullanmaktadır.

Öğrencilerin “Sanal ortamları ne kadar sıklıkta kullanıyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Sanal ortamları kullanım sıklıkları ile ilgili görüşleri

Öğrenci Görüşleri	f	%
Hiç kullanmıyorum	-	-
Haftada 1 saatten az	18	20
Haftada 1-7 saat	32	36
Haftada 7-20 saat	36	40
Haftada 20 saatten fazla	3	3

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin 36’sı haftada 7-20 saat, 32’si haftada 1-7 saat, 18’i haftada 1 saatten az ve 3’ü haftada 20 saatten fazla kullanmaktadır. Hiç kullanmayan öğrenci bulunmamaktadır.

Öğrencilerin “Ebeveynlerinizle ortak belirlediğiniz sanal ortamlara ilişkin kurallarınız var mı?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Sanal ortamlarda ebeveynleriyle ortak belirledikleri kurallara ilişkin görüşleri

Öğrenci görüşleri	f	%
Bir kuralımız yok	58	65
Ebeveynlerimin belirlediği süre kadar kullanıyorum.	27	30
Kullandığım programlar hakkında ebeveynlerime bilgi veriyorum.	8	9

Tablo 3’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin 58’i ebeveynleriyle kural belirlemedi. 27 öğrenci ebeveynlerinin belirlediği süre kadar sanal ortamları kullanmaktadır. 8 öğrenci ise kullandığı programlar

hakkında ebeveynlerine bilgi vermektedir. Öğrencilerden örnek kurallar yazılması istendiğinde yazılan cevaplardan bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

“Babam sadece lokantaya gittiğimizde ve televizyonda haberleri izlediği zaman tabletimle oynamama izin veriyor.”

“Annem her gün yarım saat oynamama izin veriyor.”

“Okulun açık olduğu zamanlarda bilgisayardan sadece ödevlerimi yapabiliyorum.”

“Ödevlerimi bitirdikten sonra istediğim kadar kullanmama izin veriyorlar.”

“İstediğim zaman tabletimi kullanabilirim.”

Öğrencilerin “Sanal ortamlar günlük yaşamınızda sorunlara yol açıyor mu?” sorusuna verdikleri cevapların frekans dağılımları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Sanal ortamların günlük yaşamda neden olduğu sorunlara ilişkin görüşleri

Öğrenci görüşleri	f	%
Daha az geleneksel oyun (saklambaç, körebe, birdirbir vb.) oynamama neden oluyor.	28	31
Daha az kitap okumama neden oluyor.	12	13
Daha az spor (futbol, basketbol, tenis vb.) yapmama neden oluyor.	5	6
Ödevlerimi yapmama engel oluyor.	15	17
Ailemle daha az vakit geçirmeme neden oluyor.	3	3
Arkadaşlarımla daha az vakit geçirmeme neden oluyor.	12	13
Rüyalarımı etkiliyor.	11	12
Derslere dikkatimi vermeme etkiliyor.	23	26
Sağlık problemlerine neden oluyor.	15	17

Tablo 4’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bölümü, derse dikkatini vermede zorlanma ve daha az geleneksel oyun oynamayı problem olarak görmektedirler. Öğrencilerden sanal ortamları kullanmanın günlük yaşamda neden olduğu problemlere örnek verilmesi istendiğinde öğrencilerin yazdıkları cevaplara ait bazı örnekler aşağıda sıralanmaktadır:

“Derste canım sürekli tabletle oynamak istiyor. Sürekli canım sıkılıyor.”

“Rüyamda internette oynadığım oyunlardaki kişileri görüyorum.”

“Bilgisayarda zaman geçirdiğimde farklı şeyler yapmaya zamanım kalmıyor.”

“Uykusuz kaldığım için kendimi yorgun hissediyorum.”

“Uzun süre bilgisayar baktığımda gözlerim kanlanıyor.”

“Annem çok sinirli olduğumu söylüyor.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları öğrencilerin sanal bağımlılıklara yol açabilecek bazı belirtilere sahip olduklarını göstermektedir. Çünkü araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu sanal ortamları, oyun oynamak ve sanal ağlarda iletişim kurmak amacıyla kullanmaktadır. Taylan ve Işık (2015)’a göre çevrimiçi ya da çevrimdışı interaktif oyun oynama ve Facebook kullanımı, internet kullanım süresinden sonra gelen internet bağımlılığını etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Bu belirtiyeye ek olarak araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin yaklaşık %40’ı sanal ortamlarda haftada 7-20 saat arası yani ortalama günde 3 saat vakit geçirmektedir. Literatürde günde 3 saatten fazla bilgisayar ve internet kullanımının bağımlılıkta kritik öneme sahip olduğu belirlenmiştir (Yılmaz, 2010; Gökçearslan ve Günbatır, 2012; Przepiorka ve Blachnio, 2016). Batıgün ve Hasta (2010), internet kullanım süresini ve etkileşim amaçlı internet kullanımını internet bağımlılığının yordayıcıları olarak tespit etmiştir.

Bağımlılığın bu belirtilerini ortadan kaldırma da şüphesiz ailenin rolü büyüktür. Çünkü ebeveynlerin duygusal destek ve bakımı, ergenlerin bağımlılığının düşük seviyede olması için koruyucu faktörler olarak görülürken ebeveynlerin ihmallerinden kaynaklı düşük seviyeli kontroller ise riskli faktörler olarak görülmektedir (Li, vd., 2014). Bununla birlikte araştırmaya katılan öğrencilerin %65’inin sanal ortamların kullanımına ilişkin ebeveynleriyle birlikte belirledikleri kuralları bulunmamaktadır. Araştırmanın bu bulgusuyla paralel olarak Ayas ve Horzum (2013), özellikle ihmalkâr tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarını denetleme ihtiyacı duymadığını ve çocuklarına karşı yeterince ilgi göstermediğini belirlemiştir. Muslu ve Bolışık (2009), ebeveynlerin konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmaları ve çocuklarını takip etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Li, vd., (2014)’e göre bağımlılıkla ebeveynlerin negatif kontrolü ilişkilidir. Araştırmada sanal ortamlarla ilgili kuralları olan öğrencilerin yazdığı örnek kuralların ise genellikle zaman sınırlaması yönünde olduğu görülmektedir. Ancak Valcke, Bonte, De Wever ve Rots (2010), sanal ortamlarda çocuklarla birlikte gezinilebileceğini ve birlikte bir takım kuralların korunması gerektiğini vurgulamıştır. Kim, Chung ve Lee (2017), ebeveyn

sıcaklığının, çocukların medya kullanım süresini azaltmada etkili olduğunu belirlemişlerdir.

Bağımlılığın bu belirtileri ortadan kaldırılmadığı takdirde bir takım problemler ortaya çıkmaktadır. Nitekim araştırmaya katılan öğrenciler sanal ortamlarda fazla vakit geçirmenin günlük yaşamda iletişim, daha az geleneksel oyun oynama ve kitap okuma gibi problemlere neden olduğunu belirtmişlerdir. Literatürde zaman kaybı (Cengizhan, 2005), sağlıklı ilişki kuramama (Zhao, vd., 2017), yalnızlık (Usta, Korkmaz ve Kurt, 2014; Özdemir, Kuzucu ve Ak, 2014; Yao, ve Zhong, 2014), problemlerli davranış geliştirme (Servidio, 2014), benlik saygısı ve kendine güven azlığı (Toker ve Baturay, 2016) şeklinde bu araştırmayla örtüşen problemler sunulurken bilgisayar oyunlarının kendi içinde bir sosyalliği meydana getirdiği (Torun, Akçay ve Çoklar, 2015) ve oyun bağımlılık düzeyi yüksek olan çocukların yalnızlık duygusunun daha düşük olduğu (Öncel ve Tekin, 2015) şeklinde farklı bulgular da ortaya konulmuştur.

Araştırma bulgularına bağlı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Anne ve babaların çocukları sanal ortamlarda bekleyen tehlikeler hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.
- Ailelerin sanal ortamlarla ilgili yasak koymak yerine çocuklarıyla birlikte belirlediği belirli kuralları olmalıdır.
- Ebeveynler çocukla sanal ortamlarda oynadığı oyunlar hakkında konuşmalı ve kişiliğimize katkılarını tartışmalıdır.
- Çocuklarla birlikte sanal ortamlarda farklı yararlı uygulamalar keşfedilebilir.
- Çocuklara sanal ortamlarda edindiği bilgilerin doğruluğunu araştırması gerektiği öğretilmelidir.
- Çocuklara ailevi ve kişisel bilgilerini vermemesi gerektiği anlatılmalıdır.
- Çocukların sanal ortamlarda girdiği siteler denetlenmeli ve filtre yazılımlar kullanılmalıdır.
- Çocuklar daha fazla sosyal aktivite ve hobi edinmeye teşvik edilmelidir.
- Ebeveynler sanal ortamları kullanma konusunda çocuklara örnek olmalıdır.
- Aileler çocuklarla sanal ortamlarda nelerin yapılabileceğini öğretmek amacıyla İnternet Güvenliği Sözleşmesi/ Çevrimiçi Davranış Kuralları anlaşması (Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar, 2007: 101) imzalayabilirler.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Y., Dönmez, O., & Dursun, Ö. Ö. (2017). **Cyberloafing and social desirability bias among students and employees.** Computers in Human Behavior, 72, 87-95.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2013). **İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Aile İnternet Tutumu.** Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4 (39), 46-57.
- Batıgün, A. D., & Hasta, D. (2010). **İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme.** Anadolu Psikiyatri Dergisi, 11(3), 213-219.
- Blackwell, D., Leaman, C., Tramposch, R., Osborne, C., & Liss, M. (2017). **Extraversion, neuroticism, attachment style and fear of missing out as predictors of social media use and addiction.** Personality and Individual Differences, 116, 69-72.
- Cengizhan, C. (2005). **Öğrencilerin bilgisayar ve İnternet kullanımında yeni bir boyut: internet bağımlılığı.** M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 22, 83-98.
- Demir, Ö., & Seferoğlu, S. S. (2016). **Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi.** Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 3(1), 1-26.
- Ding, Q., Li, D., Zhou, Y., Dong, H., & Luo, J. (2017). **Perceived parental monitoring and adolescent internet addiction: A moderated mediation model.** Addictive Behaviors, 74, 48-54.
- Esen, B. K., & Gündoğdu, M. (2010). **The relationship between internet addiction, peer pressure and perceived social support among adolescents.** The International Journal of Educational Researchers, 2(1), 29-36.
- Ergün, E., & Altun, A. (2012). **Öğrenci gözüyle siber aylaklık ve nedenleri.** Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 2(1), 36-53.
- Fayazi, M., & Hasani, J. (2017). **Structural relations between brain-behavioral systems, social anxiety, depression and internet addiction:**

- With regard to revised Reinforcement Sensitivity Theory (r-RST).** Computers in Human Behavior, 72, 441-448.
- Gainsbury, S. M., King, D. L., Russell, A. M., Delfabbro, P., & Hing, N. (2017). **Virtual addictions: An examination of problematic social casino game use among at-risk gamblers.** Addictive behaviors, 64, 334-339.
- Gökçearslan, Ş., & Günbatar, M. S. (2012). **Ortaöğrenim öğrencilerinde internet bağımlılığı.** Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 2(2), 10-24.
- Harrison, T. (2015). **Virtuous reality: moral theory and research into cyber-bullying.** Ethics and Information Technology, 17(4), 275-283.
- Kayış, A. R., Satıcı, S. A., Yılmaz, M. F., Şimşek, D., Ceyhan, E., & Bakioğlu, F. (2016). **Big five-personality trait and internet addiction: A meta-analytic review.** Computers in Human Behavior, 63, 35-40.
- Kılınç, M., & Doğan, A. (2014). **Ortaokul 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ile Biliş Üstü Farkındalıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.** Turkish Studies, 9(5), 1385-1396.
- Kim, S., Chung, I. J., & Lee, J. (2017). **Structural model of parenting dimension, media usage type and body mass index in Korean preschool children.** Children and Youth Services Review, 79, 309-314.
- Li, C., Dang, J., Zhang, X., Zhang, Q., & Guo, J. (2014). **Internet addiction among Chinese adolescents: The effect of parental behavior and self-control.** Computers in Human Behavior, 41, 1-7.
- Liang, L., Zhou, D., Yuan, C., Shao, A., & Bian, Y. (2016). **Gender differences in the relationship between internet addiction and depression: A cross-lagged study in Chinese adolescents.** Computers in Human Behavior, 63, 463-470.
- Liu, Q. Q., Zhou, Z. K., Yang, X. J., Kong, F. C., Niu, G. F., & Fan, C. Y. (2017). **Mobile phone addiction and sleep quality among Chinese adolescents: A moderated mediation model.** Computers in Human Behavior, 72, 108-114.
- Muslu, G. K., & Bolşık, B. (2009). **Çocuk ve Gençlerde İnternet Kullanımı.** TAF Preventive Medicine Bulletin, 8(5).

- Odabaşı, H. F., Kabakçı, I. & Çoklar, A. N. (2007). **İnternet, Çocuk ve Aile** (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Odaci, H. (2011). **Academic self-efficacy and academic procrastination as predictors of problematic internet use in university students**. *Computers & Education*, 57(1), 1109-1113.
- Öncel, M., & Tekin, A. (2015). **Ortaokul Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ve Yalnızlık Durumlarının İncelenmesi**. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2(4).
- Özdem, G., & Demir, A. (2015). **Okul Yöneticilerinde Sanal Kaytarma Davranışı**. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), 1029-1042.
- Özdemir, Y., Kuzucu, Y., & Ak, Ş. (2014). **Depression, loneliness and Internet addiction: How important is low self-control?**. *Computers in Human Behavior*, 34, 284-290.
- Özgür, H. (2016). **The relationship between Internet parenting styles and Internet usage of children and adolescents**. *Computers in Human Behavior*, 60, 411-424.
- Przepiorka, A., & Blachnio, A. (2016). **Time perspective in Internet and Facebook addiction**. *Computers in Human Behavior*, 60, 13-18.
- Servidio, R. (2014). **Exploring the effects of demographic factors, Internet usage and personality traits on Internet addiction in a sample of Italian university students**. *Computers in Human Behavior*, 35, 85-92.
- Sigerson, L., Li, A. Y., Cheung, M. W. L., & Cheng, C. (2017). **Examining Common Information Technology Addictions and their Relationships with Non-Technology-Related Addictions**. *Computers in Human Behavior*, 75, 520-526.
- Tanrıkulu, T., Kınay, H., & Arıca, O. T. (2013). **Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması**. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(1).
- Taylan, H. H., & Işık, M. (2015). **Sakarya'da ortaokul ve lise öğrencilerinde internet bağımlılığı**. *Turkish Studies*, 10(6), 855-874.

- Toker, S., & Baturay, M. H. (2016). **Antecedents and consequences of game addiction.** Computers in Human Behavior, 55, 668-679.
- Torun, F., Akçay, A., & Çoklar, A. N. (2015). **Bilgisayar Oyunlarının Ortaokul Öğrencilerinin Akademik Davranış ve Sosyal Yaşam Üzerine Etkilerinin İncelenmesi.** Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(1).
- Tuncay, A. Y. A. S., & Horzum, M. B. (2013). **İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu.** Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(39), 46-57.
- Usta, E., Korkmaz, Ö., & Kurt, İ. (2014). **The examination of individuals' virtual loneliness states in Internet addiction and virtual environments in terms of inter-personal trust levels.** Computers in Human Behavior, 36, 214-224.
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever, B., & Rots, I. (2010). **Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children.** Computers & Education, 55(2), 454-464.
- Yao, M. Z., & Zhong, Z. J. (2014). **Loneliness, social contacts and Internet addiction: A cross-lagged panel study.** Computers in Human Behavior, 30, 164-170.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri** (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. B. (2010). **İlköğretim 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin bilgisayara yönelik bağımlılık gösterme eğilimlerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi.** Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi. 1(1). 1-16.
- Zhao, F., Zhang, Z. H., Bi, L., Wu, X. S., Wang, W. J., Li, Y. F., & Sun, Y. H. (2017). **The association between life events and internet addiction among Chinese vocational school students: The mediating role of depression.** Computers in Human Behavior, 70, 30-38.

